

Реформування системи зайнятості в Україні для забезпечення конкурентних переваг національного ринку праці

О. ПОНОМАРЬОВА,
кандидат економічних наук
Т. БІДЕНКО

НДІ праці і зайнятості населення
Міністерства соціальної політики України і НАН України

Розглянуто основні тенденції у сфері зайнятості населення. Запропоновано шляхи реформування системи зайнятості у взаємоузгодженні з іншими напрямками економічних реформ.

Проанализированы основные тенденции в сфере занятости населения. Предложены направления реформирования системы занятости во взаимосвязи с другими направлениями экономических реформ.

Basic tendencies are considered in the sphere of employment of population. Suggestions are done in relation to reformation of the system of employment in intercommunication with other directions of economic reforms.

Ключові слова: система зайнятості, конкурентні переваги ринку праці, використання робочої сили, механізми державного регулювання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі актуальним питанням соціально-економічної політики держави є проведення реформ у сфері зайнятості з метою її наближення до світових стандартів, створення конкурентного ринку праці, що є необхідною умовою зростання конкурентоспроможності національної економіки. При цьому слід враховувати вплив на зайнятість таких основних факторів, як процеси глобалізації та інтеграції України у світову економічну систему, а також негативні наслідки світової фінансової кризи, яка призвела до скорочення робочих місць і зростання безробіття. Тому необхідно розробити та прийняти комплекс заходів, що ґрунтуватимуться на стандартах розвинених країн світу та дозволять знизити негативні наслідки кризових явищ для ринку праці. Важливою функцією держави є забезпечення узгодженості адміністративних та економічних важелів з використанням усіх можливостей державного сектора економіки для розв'язання проблем у сфері зайнятості.

Аналіз публікацій та досліджень. Проблеми, пов'язані з ринком праці, забезпеченням ефективної зайнятості населення, привертають увагу багатьох українських учених. Зокрема, в роботах Е. М. Лібанової, І. Л. Петрової, А. М. Колота, С. І. Бандура досліджуються питання сучасного стану зайнятості і безробіття, шляхи формування людського капіталу і ефективної соціально-економічної політики в умовах

глобалізації та інтеграції України у світову економічну систему. Д. П. Богиня, О. А. Грішнова, В. І. Антипов розглядають вплив окремих факторів на зайнятість, таких як міграційні процеси, тінізація економіки, а також макроекономічних факторів, зокрема пов'язаних із кризовими явищами в економіці, та обґрунтовують комплексні заходи, спрямовані на зростання конкурентоспроможності робочої сили, підвищення рівня зайнятості і скорочення безробіття. Водночас на сучасному етапі реформування економіки України подальшого дослідження потребують проблеми проведення реформ у сфері зайнятості в напрямі забезпечення конкурентних переваг вітчизняного ринку праці як важливого фактора зростання конкурентоспроможності національної економіки.

Мета статті — розробити напрями реформування системи зайнятості, пропозиції щодо забезпечення конкурентних переваг національного ринку праці на ґрунті аналізу стану і тенденцій розвитку ринку праці в Україні.

Виклад основного матеріалу. Досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку України, результативність економічних реформ значною мірою залежать від того, наскільки вдасться вирішити завдання підвищення рівня зайнятості та економічної активності населення, реалізувати його трудовий потенціал, привести професійний і освітній рівень робочої сили у відповідність до вимог ринкової економіки.

Актуальними проблемами державного регулювання в усіх країнах світу є забезпечення ефективної зайнятості населення, зниження рівня безробіття та недопущення його зростання до критичної межі. Це обумовлено, по-перше, посиленням соціальної спрямованості державної політики, особливо у розвинених країнах, а по-друге, — процесами глобалізації. Інтеграція України у світову економічну систему потребує врахування прогресивного світового досвіду при формуванні державної політики в усіх сферах, зокрема в соціальній. Для забезпечення конкурентоспроможності економіки важливе формування конкурентних переваг національного ринку праці (забезпечення високого рівня та ефективності використання робочої сили, її конкурентоспроможності, ефективної зайнятості, високого життєвого рівня і соціального захисту населення, що відповідають світовим стандартам тощо).

Важливим етапом розробки державної соціально-економічної політики є дослідження динаміки показників, що характеризують стан ринку праці, зіставлення їх із рівнем економічно розвинутих країн, вивчення факторів (позитивних і негативних), що впливають на них. Це є основою розробки і впровадження комплексу заходів економічного і правового регулювання, які сприятимуть формуванню конкурентних переваг ринку праці.

Результати аналізу стану ринку праці в Україні за період 2001–2009 рр. свідчать про наявність наступних тенденцій у сфері зайнятості населення¹.

Відносно високим і стабільним є рівень економічної активності населення. Протягом 2001–2009 рр. він коливався в межах 61,8–63,3%.

Протягом 2001–2008 рр. у сфері зайнятості спостерігалися такі позитивні тенденції:

- збільшення чисельності зайнятого населення у віці 15–70 років на 5,0%;

- постійне підвищення рівня зайнятості — в цілому по Україні з 55,4% у 2001 р. до 59,3% у 2008 р., в тому числі населення працездатного віку — з 64,1 до 67,3%, старше працездатного віку — з 21,0 до 25,4%;

- зростання рівня зайнятості є характерним для всіх основних категорій населення. Так, рівень зайнятості чоловіків збільшився відповідно з 59,9 до 65,2%; жінок — з 51,5 до 54,0%; міського населення — з 55,2 до 58,2%; сільського — з 56,1 до 61,8%.

Протягом 2001–2008 рр. наявними були такі позитивні тенденції щодо обсягів і рівня безробіття в Україні:

- зменшення чисельності безробітного населення у віці 15–70 років з 2455 тис. осіб у 2001 р. до 1425,1 тис. осіб у 2008 р., або на 42%, в тому числі працездатного віку — відповідно з 2440,3 до

1424,0 тис. осіб (на 41,6%), старше працездатного віку — з 14,7 до 1,1 тис. осіб (на 92,5%);

- зниження рівня безробіття, що розрахований за методологією МОП, з 10,9% у 2001 р. до 6,4% у 2008 р., в тому числі населення працездатного віку — з 11,7 до 6,9%; старше працездатного віку — з 1,0 до 0,1%;

- зменшення чисельності зареєстрованих безробітних на 44,0% (з 1063,2 до 596,0 тис. осіб) і рівня зареєстрованого безробіття з 5,1 до 2,9%;

- зниження протягом 2001–2007 рр. чисельності працюючих, що перебували у стані прихованого безробіття, зокрема тих, хто знаходився у вимушених адміністративних відпустках (з 7,2% середньооблікової чисельності працюючих у 2001 р. до 1,1% у 2007 р.), і тих, хто працював неповний робочий час (відповідно з 13,3 до 4,4%);

- зменшення від'ємного сальдо руху робочої сили протягом 2001–2007 рр. (тобто перевищення чисельності вибулих працівників над чисельністю прийнятих) з –586 тис. осіб у 2001 р. до –113 тис. осіб у 2007 р., а також щорічне збільшення чисельності прийнятих за цей період — відповідно з 2854 до 3388 тис. осіб, або на 18,7%;

- збільшення попиту на робочу силу в Україні протягом 2001–2007 рр. Так, потреба підприємств, установ і організацій у працівниках для заміщення вільних робочих місць за цей період збільшилася у 1,75 разу (з 96,9 тис. до 169,7 тис. вільних робочих місць); навантаження на 1 вільне робоче місце зменшилося з 11 осіб у 2001 р. до 4 осіб у 2007 р. (для порівняння: у 1998 р. цей показник становив 30 осіб, у 2000 р. — 17 осіб).

Проте фінансово-економічна криза суттєво вплинула на стан економіки і, зокрема, ринку праці України. У 2009 р. порівняно із 2008 р. йому були притаманні такі негативні тенденції:

- зменшення рівня економічної активності населення працездатного віку з 72,3% у 2008 р. до 71,6% у 2009 р., в тому числі жінок — з 68,7 до 68,4%; чоловіків — з 75,8 до 74,7%; міського населення — 72,3 до 71,0%;

- зниження рівня зайнятості населення у віці 15–70 років відповідно з 59,3 до 57,7%, в тому числі жінок — з 54,0 до 53,9%; чоловіків — з 65,2 до 62,1%; міського населення — з 58,2 до 55,8%;

- зменшення рівня зайнятості населення працездатного віку з 67,3 до 64,7%, в тому числі жінок — з 63,9 до 62,7%; чоловіків — з 70,6 до 66,6%; міського населення — з 67,2 до 63,7%; сільського — з 67,8 до 67,1%;

- збільшення рівня безробіття населення у віці 15–70 років (за методологією МОП) — з 6,4 до 8,8%; в тому числі жінок — з 6,1 до 7,3%; чоловіків — з 6,6

¹ Статистичні щорічники України за 2000–2009 рр.

до 10,3%; міського населення — з 6,7 до 9,6%; сільського — з 5,7 до 7,2%;

➤ збільшення рівня безробіття населення працездатного віку з 6,9 до 9,6%, в тому числі жінок — з 6,9 до 8,3%; чоловіків — з 6,9 до 10,8%; міського населення — з 7,0 до 10,2%; сільського — з 6,5 до 8,2%;

➤ підвищення рівня зареєстрованого безробіття з 2,9 до 3,4%, в тому числі жінок — з 3,8 до 4,0%; чоловіків — з 2,1 до 2,9%; міського населення — з 2,0 до 2,9%;

➤ зростання серед безробітних (за методологією МОП) частки вивільнених з економічних причин з 28,1 до 45,5%;

➤ збільшення чисельності економічно неактивних осіб, зневірених у пошуку роботи, на 30,9%;

➤ скорочення кількості вільних робочих місць на 27,7%;

➤ зниження рівня працевлаштування незайнятого населення за допомогою державної служби зайнятості з 43,3 до 32,8%.

По деяких індикаторах ринку праці негативні тенденції спостерігаються вже з 2007 р. До них відносяться, зокрема:

➤ Зростання обсягів і рівня вимушеної неповної зайнятості. Кількість працівників, що перебували у відпустках з ініціативи адміністрації (у % до середньооблікової чисельності штатних працівників), збільшилася з 1,1% у 2007 р. до 1,6% у 2008 р. і 2,6% у 2009 р.; чисельність працюючих у режимі скороченого робочого дня (тижня) — відповідно з 4,4 до 10,6 і 19,4%. Втрати робочого часу внаслідок вимушеної неповної зайнятості збільшилися за період 2007–2009 рр. у 5,75 разу.

➤ Негативна динаміка руху робочої сили. Так, частка прийнятих (у % середньооблікової чисельності штатних працівників) скоротилася з 29,7% у 2007 р. до 28,3% у 2008 р. та 22,5% у 2009 р. Негативний баланс руху робочої сили (тобто перевищення кількості вибулих працівників над кількістю прийнятих) збільшився відповідно з 113 тис. осіб до 512 та 656 тис. осіб.

➤ Навантаження на одне вільне робоче місце збільшилося з 4 осіб у 2007 р. до 10 осіб у 2008 р. та 8 осіб у 2009 р., тобто у два рази.

Порівняння рівня зайнятості і безробіття в Україні з аналогічними показниками країн Євросоюзу у 2009 р. свідчить, що середній по групі 27 країн ЄС рівень зайнятості (52,5%) був нижчим за український (57,7%); рівень безробіття в Україні був нижчим за середній по 27 країнах Євросоюзу (відповідно 8,8 і 8,9%).

Таким чином, подолання негативних тенденцій на ринку праці, пов'язаних із фінансово-економічною

кризою, є першочерговим завданням удосконалення державного регулювання як економіки в цілому, так і ринку праці зокрема. Державне регулювання має здійснюватись на основі загальноекономічної концепції формування соціально орієнтованої ринкової економіки, що потребуватиме вирішення таких важливих завдань. По-перше, визначення довгострокових перспектив розвитку ринку праці, що передбачає стабілізацію та поступове збільшення загального попиту на робочу силу, зростання її конкурентоспроможності, зниження рівня безробіття при одночасному підвищенні продуктивності праці і забезпеченні гнучкості ринку праці. По-друге, розробки на короткострокову та середньострокову перспективу системи заходів для подолання негативних наслідків кризових явищ в економіці, створення нових робочих місць, запобігання масовим звільненням працюючих та зменшення безробіття, у тому числі довготривалого.

Концептуальні засади проведення реформ на ринку праці задані основними положеннями Програми економічних реформ на 2010–2014 рр.², що спрямована на відновлення економічного зростання, модернізацію економіки України і, таким чином, збільшення робочих місць, підвищення добробуту українських громадян, збереження і розвиток трудового потенціалу країни. Пріоритетні завдання у сфері зайнятості населення визначені в Основних напрямках проведення державної політики зайнятості на 2010–2011 рр.³ Метою державної політики зайнятості на зазначений період є запобігання погіршенню ситуації у сфері зайнятості населення внаслідок фінансово-економічної кризи, підвищення економічної активності населення, забезпечення ефективної зайнятості та посилення соціального захисту від безробіття шляхом державного регулювання ринку праці. Для досягнення цієї мети передбачено комплекс пріоритетних завдань у сфері зайнятості населення, що включають, зокрема:

➤ мінімізацію впливу фінансово-економічної кризи на стан ринку праці;

➤ розширення сфери докладання праці, зокрема шляхом стимулювання створення робочих місць з належними умовами та гідною оплатою праці, сприяння розвитку підприємництва та самостійної зайнятості населення;

➤ забезпечення економіки кваліфікованими кадрами;

➤ підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили;

➤ створення умов для працевлаштування молоді;

➤ посилення мотивації до легальної зайнятості, детінізацію відносин на ринку праці;

² Програма економічних реформ України на 2010–2014 роки. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.

³ Постанова Кабінету Міністрів України «Основні напрями проведення державної політики зайнятості на 2010–2011 роки» від 8 вересня 2010 р. — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.nau.com.ua/index.php?page=hotline&file>.

- регулювання трудової міграції населення;
- повернення безробітних до активної трудової діяльності та забезпечення їх соціального захисту;
- розв'язання проблем зайнятості осіб з обмеженими можливостями тощо.

При розробці стратегії виконання зазначених завдань слід враховувати необхідність вирішення ключових проблем, що існують на ринку праці, а саме:

- недостатній рівень реформування трудової сфери, що призводить до неефективної зайнятості і проявляється у концентрації робочої сили на збиткових підприємствах; значні масштаби недовикористання робочого часу зайнятих, низька продуктивність праці і недостатній рівень її оплати; недостатньо висока порівняно з розвинутими країнами частка працюючих у високотехнологічних і наукоємних сферах економіки; відсутність взаємозв'язку між трудовим внеском і доходами працівників тощо;

- втрата трудових навичок кваліфікованих і висококваліфікованих кадрів внаслідок закриття, реструктуризації великих промислових підприємств, їх збитковості; перехід фахівців і спеціалістів у сферу нерегламентованої зайнятості, тіншової економіки, міграція за кордон;

- проблеми у сфері забезпечення належних якісних характеристик робочих місць, недостатнє введення в дію нових робочих місць для кваліфікованих кадрів, що збільшує обсяги та рівень безробіття, знижує продуктивність праці і конкурентоспроможність виробництва;

- невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили; недостатні обсяги інвестицій у сферу виробництва для вирішення питань забезпечення безробітних сучасними робочими місцями; недостатня державна підтримка підприємництва і малого бізнесу;

- висока частка зайнятості в тіншовому секторі економіки;

- недоліки процесів реформування системи державного професійного навчання і освіти, неадекватність масштабів, структури і форм професійної підготовки і перепідготовки кадрів вимогам сучасного ринку праці; недостатня розвиненість системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації; слабка зацікавленість роботодавців у підвищенні кваліфікації працівників;

- складна ситуація щодо працевлаштування окремих соціально-демографічних груп населення (молоді, жінок, інвалідів, колишніх військовослужбовців тощо); дискримінація у сфері праці за статтю, віком, станом здоров'я; недоліки системи дотримання норм трудового законодавства щодо режиму і охорони праці окремих груп працюючих;

- надмірна диференціація регіональних ринків праці, наявність депресивних регіонів з особливо напруженою ситуацією на ринку праці, значно вищим за середній рівнем безробіття за вкрай обмежених можливостей щодо внутрішньої трудової міграції;

- недостатня конкурентоспроможність національної робочої сили та неврегульованість багатьох аспектів зайнятості іноземців в Україні.

Головною умовою формування та ефективного функціонування національного ринку праці є пришвидшення економічних реформ в Україні. Ефективна структурна перебудова національної економіки через реструктуризацію збиткових підприємств, реальне застосування інституту банкрутства, залучення інвестицій та відновлення інноваційної діяльності з метою реструктуризації економіки дали б змогу підвищувати рівень зайнятості населення, мобільність і конкурентоспроможність робочої сили і, таким чином, продуктивність праці та заробітну плату. Ці заходи в поєднанні з розвитком перспективних галузей економіки, малого та середнього бізнесу сприяли б зменшенню прихованого безробіття, працевлаштуванню вивільненої надлишкової робочої сили на новостворених робочих місцях.

Згідно із Законом «Про основи національної безпеки України»⁴ пріоритетами національних інтересів України, поміж інших, є створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення; створення умов для розширеного відтворення населення; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку. Це передбачає комплекс стратегічних перетворень за такими напрямками:

- створення базових передумов економічного зростання через стабілізацію фінансової системи;

- формування режиму максимального сприяння бізнесу через усунення адміністративних перешкод;

- модернізація податкової системи;

- поглиблення міжнародної економічної інтеграції України;

- модернізація інфраструктури і базових секторів економіки;

- збереження і розвиток людського і соціального капіталу через підвищення ефективності соціального захисту, покращення якості і доступності освіти і медичного обслуговування;

- підвищення ефективності державного управління, реформування державної служби й виконавчої влади.

⁴ Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. — Електронний ресурс — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>.

Важливими умовами ефективності реформування є активізація інвестиційної та інноваційної діяльності як основи економічного зростання, підвищення продуктивності та інтелектуалізація праці, зростання конкурентоспроможності робочої сили, її освітнього і кваліфікаційного рівня, наближення її якісних параметрів до світового рівня.

Інновації як основа розвитку економіки і формування продуктивної зайнятості. Процес формування національних інноваційних систем, що відбувається у розвинутих країнах світу, дозволяє спрямувати науково-технічні, технологічні та інноваційні фактори на вирішення проблем економічного зростання і забезпечення ефективної зайнятості. Інноваційні фактори мають вирішальне значення у підвищенні конкурентоспроможності товарів, послуг, робочої сили, результативності роботи промислових підприємств і компаній, підвищенні рівня життя і зайнятості населення.

Єдиною можливістю для України здійснити поставлені завдання щодо забезпечення економічного розвитку, продуктивної зайнятості, підвищення конкурентоспроможності економіки є побудова власної національної інноваційної системи, що базується на конкурентних перевагах у гуманітарній, геополітичній, економічній сферах, пріоритетному розвитку знань і технологій їх використання. Створення такої системи передбачає, перш за все, консолідовані дії усіх органів державної влади та місцевого самоврядування. Основними принципами державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів у сфері впровадження інновацій;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалів;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва та фінансово-кредитної сфери при розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів із підтримки міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка інноваційної діяльності шляхом формування сприятливої кредитної, податкової і митної політики;
- стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури;

➤ інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у цій сфері.

Проте, хоча в Україні на законодавчому рівні проголошено курс на інвестиційно-інноваційний розвиток, прийнято близько 15 законів та кілька десятків концептуальних підзаконних актів з питань розвитку освіти, наукових досліджень, фінансово-організаційної підтримки інновацій, а також розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680 схвалено Концепцію розвитку національної інноваційної системи, фактичний стан справ у цій сфері залишається незадовільним. У загальному обсязі реалізованої промислової продукції у 2009 р. лише 3,9% мають ознаки інноваційної; частка принципово нової продукції дорівнює 27% загального обсягу реалізованої інноваційної продукції⁵. Частка інноваційно активних підприємств у промисловості складає 12,8%, а частка виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП знизилась у 2009 р. до найнижчого рівня за всі роки незалежності України і становила лише 0,9%. Для порівняння: аналогічний показник у розвинутих країнах світу дорівнює не менш як 2–3%, причому частка держави у відповідних витратах досягає в середньому 35–40%.

Кількість працівників, що виконують наукові та науково-технічні роботи, постійно скорочується. У 1990 р. вона складала 494,2 тис. осіб, у 1995 р. — 293,1 тис. осіб, у 2000 р. — 188 тис., 2009 р. — 146,8 тис. Кількість впроваджених нових прогресивних технологічних процесів у промисловості України залишається практично на одному рівні із незначними коливаннями протягом періоду, що аналізується (у межах 1145 у 2006 р. — 1808 у 2005 р. і 1893 у 2009 р.); кількість нових видів продукції, виробництво яких освоєно у 2000 р., складала 15 323 найменувань, у 2009 р. вона скоротилася майже у 5,7 разу (до 2685 найменувань).

Низька ефективність державної інноваційної політики пояснюється недосконалістю чинного законодавства та його незадовільним виконанням; безсистемним, без належного обґрунтування формуванням інноваційної інфраструктури; невизначеністю поділу завдань та повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, які мають завершені науково-технічні розробки, належним чином не підтримується, не створюються центри трансферу технологій. Не в повному обсязі реалізується освітній та науковий потенціал, насамперед вищих навчальних закладів, інформаційні ресурси системи науково-технічної та економічної інформації, зокрема бази даних з питань технологій, науково-технічних досягнень.

⁵ Статистичні щорічники України за 2000–2009 рр.

Метою реформ науково-технічної та інноваційної сфери є активізація інноваційних процесів в економіці, повноцінне використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації економіки. Важливим етапом формування стратегії інвестиційної та інноваційної діяльності є вибір напрямів інвестування, що відповідають національним інтересам. Реалізація довгострокових інвестиційних проектів формує перспективну макроекономічну структуру країни та її місце у світовій економічній системі, визначає зміни у структурі внутрішніх (галузевих та регіональних) та міжнародних ринків праці. Структурна перебудова економіки, реструктуризація підприємств, тобто процеси, пов'язані з інвестиційно-інноваційною діяльністю, змінюють структуру попиту на ринку праці, обумовлюючи зростання потреби у працівниках і фахівцях високої кваліфікації і зменшення попиту на робочі місця, що не потребують спеціальної підготовки. Це викликає необхідність відповідних змін у сфері підготовки робочої сили.

Формування конкурентних переваг національного ринку праці шляхом відбудови соціально-орієнтованої економіки, що забезпечує високий рівень оплати праці та відповідно життєвий рівень населення, створює мотивацію до трудової і підприємницької діяльності, умови рівноправного партнерства країни на світових ринках і передбачає вирішення в найближчій перспективі таких завдань:

- підвищити конкурентоспроможність сектора наукових досліджень і розробок, забезпечити інтеграцію вітчизняного наукового сектора у європейський дослідний простір;

- забезпечити перехід до якісно нової Стратегії розвитку економіки, що базується на інноваціях та знаннях; підвищити ефективність бюджетного фінансування наукової сфери;

- спрямувати вітчизняний науково-технічний потенціал на забезпечення реальних потреб інноваційного розвитку економіки України, організацію виробництва високотехнологічних товарів та послуг;

- підвищити ефективність національної інноваційної системи й інфраструктури інноваційної діяльності; забезпечити приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності у відповідність із законодавством Європейського Союзу;

- забезпечити використання світового досвіду управління інноваційною діяльністю, зокрема щодо вдосконалення механізмів державного регулювання і структури управління у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності; удосконалення та адаптацію нормативно-правової та інформаційної бази цієї сфери до законодавства Європейського Союзу;

- сприяти створенню інноваційних структур в економіці шляхом розробки і прийняття законодавчих та нормативних документів, зокрема щодо ефективної діяльності технологічних парків; створити інноваційно-орієнтовані консорціуми, що об'єднують провідні технічні університети, наукові установи, підприємства, фінансові установи, з наступним формуванням на їх основі стійких інноваційних кластерів; розвивати бізнес-інкубатори та інноваційні центри;

- розробити і реалізувати заходи щодо розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення державної інноваційної політики та моніторингу інноваційного розвитку економіки;

- впроваджувати комплекс заходів, спрямованих на підвищення якості освіти та рівня інноваційної культури у суспільстві.

Негативними наслідками недостатньо ефективної соціально-економічної політики України є зниження конкурентоспроможності її економіки. За результатами рейтингу глобальної конкурентоспроможності, який щорічно складає Всесвітній економічний форум, у 2010 р. Україна займала 89 місце із 139 країн світу⁶. З індексом 3,9 наша країна займає місце перед Гамбією та Гондурасом. Одночасно вона суттєво відстає від середньосвітового рівня і поступається таким країнам, як Естонія, Чехія, Польща, Литва, Азербайджан, Словаччина, Росія і Казахстан. У 2009 р. в рейтингу конкурентоспроможності Україна займала 82-ге місце з індексом 4.

За даними прес-служби НБУ, зазначені негативні тенденції пояснюються погіршенням ситуації по 9 із 12 індикаторів, що є основою визначення рейтингу. Так, за ефективністю основних інститутів влади Україна має 134 місце (раніше — 120-те). За показником «макроекономічна стабільність» країна знаходиться на 132 місці (у 2009 — на 120-му). За ефективністю товарних ринків позиція країни знизилася з 109 до 129 місця, за показником розвитку фінансового ринку України має 119-ту позицію порівняно із 106-ю у попередньому році. Низька конкурентоспроможність бізнесу визначає 100 місце у рейтингу порівняно із 91-м у 2009 р.

Висновки. Поліпшення бізнес-клімату та розвиток підприємництва є важливою складовою економічних реформ, що спрямовані на подолання негативних наслідків фінансово-економічної кризи, створення умов для продуктивної зайнятості населення, запобігання зростанню безробіття, особливо у регіонах із критичною ситуацією на ринку праці.

Реалізація комплексу запропонованих заходів з питань дерегуляції і розвитку підприємництва до-

⁶ Всесвітній економічний форум. — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.weforum.org>.

зволить реалізувати підприємницький потенціал, покращати бізнес-клімат у країні і забезпечити надходження інвестицій, оскільки несприятливий бізнес-клімат є основним чинником, що стримує інвестиції. Вищезазначене в кінцевому підсумку дозволить покращити рівень життя населення, створити нові робочі місця і, таким чином, забезпечити ефективну зайнятість населення.

За розрахунками фахівців, індикаторами успіху внаслідок впровадження комплексу зазначених заходів буде підвищення позиції України в міжнародному рейтингу Всесвітнього Банку «Ведення бізнесу-2012» за простотою ведення бізнесу на 40 позицій, зі 142 на 102 місце із 183-х країн, а також приріст прямих іноземних інвестицій на \$0,5 млрд щорічно й досягнення в 2014 р. загального обсягу залучених в економіку України прямих іноземних інвестицій на рівні \$77 млрд⁷.

Узагальнюючи викладене вище, акцентуємо увагу на головних засадах реформування системи зайнятості в Україні.

1. Основним завданням реформ у сфері зайнятості є забезпечення конкурентних переваг ринку праці. Це є невід'ємною складовою комплексного проведення економічних реформ у країні, які спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки як необхідної умови зростання рівня життя населення, інтеграції України у світову економічну систему. У першу чергу для вирішення цих завдань необхідно подолати негативні наслідки фінансово-економічної кризи, зокрема у сфері зайнятості.

2. Результати проведеного аналізу свідчать про негативні тенденції у сфері зайнятості, що спостерігаються з початку світової кризи, зокрема зниження рівня економічної активності і зайнятості населення, збільшення рівня безробіття, негативна динаміка руху робочої сили, скорочення кількості вільних робочих місць і, як наслідок, підвищення навантаження на одне вільне робоче місце, зниження рівня працевлаштування населення тощо.

3. Подолання негативних тенденцій на ринку праці є першочерговим завданням реформування системи зайнятості і включає вдосконалення відповідних механізмів регулювання як економіки в цілому, так і ринку праці зокрема. Державне регулювання має здійснюватись на основі загальноекономічної концепції формування соціально орієнтованої ринкової економіки. При цьому актуальними залишаються питання вдосконалення як законодавчої бази, так і механізмів державного регулювання ринку праці, що повинні враховувати постійні зміни соціально-економічної ситуації в країні.

4. Першочерговими проблемами, на вирішення яких має бути спрямована державна політика зайнятості, є розширення сфери застосування праці; забезпечення ефективної зайнятості, зокрема через підвищення конкурентоспроможності робочої сили і рівня оплати праці; детінізація відносин на ринку праці; вдосконалення механізмів регулювання трудових міграцій населення; створення рівних умов для працевлаштування окремих соціально-демографічних груп населення (молоді, жінок, інвалідів, колишніх військовослужбовців та ін.).

5. На сучасному етапі в механізмі регулювання зайнятості слід поєднувати принаймні дві форми організації економічних зв'язків — як через пряме державне втручання (державні програми зайнятості, державне замовлення на підготовку кадрів, прямі інвестиції у сферу прикладання праці і т. ін.), так і шляхом застосування ринкових механізмів, що впливають на структурні пропозиції виробництва і розподіл робочої сили. У соціально-трудої сфері важливо забезпечити посилення регулюючої ролі як держави, так і інститутів громадського суспільства через удосконалення системи відносин між органами державного управління, профспілками, об'єднаннями роботодавців та іншими громадськими організаціями. Їх потенціал слід спрямувати на узгодження дій та прийняття спільних рішень у сфері власних повноважень для забезпечення стійкого ефективного розвитку суспільства.

6. Економічними передумовами ефективної зайнятості населення є проведення комплексу реформ у країні, що спрямовані на зростання конкурентоспроможності економіки, модернізацію її базових секторів та інфраструктури через формування режиму максимального сприяння для бізнесу, створення стійкої фінансової системи та модернізацію податкової системи, підвищення ефективності системи державного управління. Результативність проведення реформ значною мірою залежить від активізації інвестиційної та інноваційної діяльності як основи економічного зростання, структурної перебудови економіки, що, у свою чергу, призводить до структурних змін на ринку праці у напрямі зростання потреби у працівниках і фахівцях високої кваліфікації і зменшення попиту на робочі місця, що не потребують спеціальної підготовки.

7. Реалізація цих напрямів і пропозицій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку праці в комплексі зі створенням економічних умов досягнення ефективної зайнятості дозволить забезпечити реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічної політики держави, суттєво покращити ситуацію на ринку праці та у кінцевому підсумку підвищити місце України у світових рейтингах конкурентоспроможності.

⁷ Програма економічних реформ України на 2010–2014 роки. — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>